

teenagers belonging to informal groups occurs in the process of overcoming their crisis, which manifests itself with the emergence of the sense of maturity and is being implemented in an effort to be recognized by representatives of his social environment as independent person. This problem is not fully developed and requires further investigation, which will be focused on an empirical study of the psychological characteristics of the structure of semantic sphere of adolescents, their life orientations, the specificity of expression, development and overcoming the meaning of life crisis.

Keywords: value and sense consciousness, narrative, discourse, semantic construct, semantic orientation, adolescence, adolescence crisis.

Подано до редакції 11.06.14

УДК: 378.091.212:159.9

А. Г. Мартинюк, Г. Б. Варіна

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА ЗАСОБАМИ ГЕШТАЛЬТ-ТЕРАПІЇ

У галузі психологічної освіти практичних психологів постійно йде пошук і апробування різноманітних підходів, моделей, концепцій роботи зі студентами, спрямованими на їх особистісне зростання, формування навичок ефективної реалізації особистісного потенціалу і збереження психологічного благополуччя. У вузі закладаються основи особистісних і професійно значущих якостей фахівця, які в подальшому забезпечують професійне становлення особистості в процесі психолого-педагогічної діяльності. Крім того, важливою передумовою ефективною професійної діяльності практичного психолога виступає процес особистісного становлення. Одним із провідних методів формування гармонійної особистості фахівця-психолога виступає принцип особистісного підходу, який забезпечують гештальт-технології.

Ключові слова: процес, особистісне становлення, практичний психолог, гештальт-терапія, формування гармонійної особистості, психологічне благополуччя, професійна діяльність.

1. До постановки проблеми. Формування особистості людини триває все життя, втім період навчання у вищій школі відіграє особливу роль у цьому процесі. Саме в цей час у студента закладаються основи тих якостей фахівця, з якими він ввійде в нову для нього атмосферу діяльності, де відбуватиметься його подальший розвиток як особистості. Тому питання особистісного становлення студентів в аспекті їхньої професійної діяльності має постійно знаходитися в центрі уваги вищої освіти. Для цього система навчально-освітнього процесу повинна бути побудована на ґрунті гармонізації розвитку студента і як особистості, і як фахівця.

2. Аналіз стану розробленості проблеми в спеціальній літературі. Сучасна вітчизняна психологія має в своєму арсеналі значну кількість праць, присвячених різним аспектам особистісного становлення студентів у взаємозв'язку з їхньою професіоналізацією. В контексті специфіки студентського віку як важливої стадії розвитку особистості цю проблему розглядали Б. Ананьєв, А. Бодальов, Д. Дворяшин, Н. Пейсахов, О. Степанова. З'ясуванню сутності, етапів і детермінуючих чинників становлення особистості присвятили свої дослідження К. Абульханова-Славська, В. Бодров, Є. Клімов, А. Маркова. Визначенням ролі й місця здібностей, інтересів, мотивів та індивідуально-особистісних рис у формуванні професійно

важливих якостей займалися Е. Зеєр, Т. Кудрявцева, Б. Ломов.

Ці питання розглядалися в контексті: специфіки студентського віку як важливого етапу особистісного розвитку (Б.Г. Ананьєв, П.І. Бабочкін, М.Д. Дворяшина), виявлення сутності, етапів і факторів, що детермінують процесу становлення професіонала і суб'єкта діяльності (К.А. Абульханова-Славська, Г.М. Зараковській, Е.Н. Кузьмін, А.К. Маркова), визначення ролі і місця здібностей, інтересів, мотивів і індивідуально-особистісних особливостей у формуванні професійно важливих якостей фахівця, а також оптимізації професійної підготовки і умов здійснення успішної професійної діяльності (Б.Г. Ананьєв, А.Г. Асмолов, В.А. Бодров, А.В. Зеєр, Е.А. Клімов, Т.В. Кудрявцев, Б.Ф. Ломов, В.С. Мерлин). Проблема професійного становлення вивчалася Г.М. Белокриловою, А.А. Бодалевою, Л.И. Божович, Ю.М. Забродиним, що визначали, що професійне становлення представляє динамічний процес перетворення особистісних та професійних якостей, характеризується самовизначенням, самовдосконаленням, самоосвітою, самоактуалізацією, самосвідомістю, самореалізацією. У своїх дослідженнях Г.В. Акіпова, В.Я. Ляудіс, Н.В. Ключева розглядають професійне становлення, як частину саморозвитку особистості, що визначає її включеність у роботу і задоволеність професійною діяльністю. При цьо-

му особистісний результат професійного розвитку не зводиться тільки до набуття знань і вмій. Він знаходить відображення в зміні відносин особистості до майбутньої професійної діяльності, у розвитку професійної самосвідомості, в динаміці образу «Я-професіонала», у фаховій самооцінці. Незважаючи на відмінності у підходах до вирішення питань особистісного та професійного становлення, визначається і спільність у думці, що обираючи професію, професійно вдосконалюючись, особистість змінюється: змінюється ставлення до майбутньої професії, розвиваються професійно важливі якості, відбувається особистісне зростання.

У працях даних учених знаходимо думку про те, що особистісно-професійна підготовка майбутніх психологів повинна здійснюватись у новій особистісно-орієнтованій парадигмі, передбачати актуалізацію професійно важливих особистісних якостей, орієнтуватись на формування професійної компетентності психолога, а також створення системи професійних навичок, які дозволяють досягати професійного успіху, самореалізації, набуття професійної культури спілкування, професійної інтуїції, рефлексії.

На думку О. Бондаренка, проблема професійно-особистісної підготовки психолога-практика включає чотири взаємопов'язані аспекти: побудову теоретичної моделі спеціаліста, яка передбачає розробку стандартів (норм і нормативів), вимог до особистості та діяльності практичного психолога; первинний відбір професійно придатних кандидатів; розробку змісту навчання і розвитку психологів-практиків; розв'язання проблем власне професійного самовизначення спеціалістів, провідною з яких є проблема професійної ідентифікації [1].

В. Панок вказує на значимість процесу професійної підготовки в межах навчання у ВНЗ та пропонує трирівневу структуру отримання професійних психологічних знань. Основу першого, загальнонаукового рівня мають становити теорії, гіпотези та факти, що встановлені в дослідженнях. Другий рівень – це практична психологія, третій – прийоми і досвід роботи у конкретній техніці (техніках), або так званій індивідуально-типологічний рівень, покликаний урахувати особливості кожної особистості, що навчається [4].

На думку Н.В. Чепелевої, система організації підготовки практичного психолога повинна включати світоглядний, професійний та особистісний рівні, спрямовані, як на формування професійної свідомості, психологічної культури та професійно значущих особистісних якостей, так і на оволодіння відповідною системою знань, технологією практичної діяльності майбутнього психолога [5].

На нашу думку, навчальний процес у ВНЗ повинен орієнтуватись на використання ряду психологічних засобів активізації професійного становлення студентів у формах як цілеспрямованого застосування психодіагностики професійно важливих якостей, консультування, так і соціально-психологічних тренінгів

(СПТ) професійного і особистісного зростання, спрямованих на активізацію відповідних структур в особистості майбутнього спеціаліста. Участь у тренінгових групах дозволить студентству оволодіти системою відповідних психологічних знань, сприятиме зростанню самопізнання учасників та здатності до позитивного самоставлення до себе і життя, стимулюватиме розвиток здатності аналізувати власну поведінку з метою допомоги собі й іншим у досягненні більш ефективних міжособистісних взаємин.

Оптимізація процесу особистісно-професійного розвитку також повинна включати необхідність формування професійних установок, умінь та навичок. Серед детермінант успішного професійного становлення майбутніх психологів у період навчання у ВНЗ також можна виокремити морально-етичне вдосконалення їхньої особистості, сприяння самореалізації та вирішенню особистих психологічних проблем, активізацію професійної мотивації, єдність змісту, форм, методів навчання, суб'єкт-суб'єктні стосунки між викладачами та студентами.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є положення гуманістичної психології про сутність особистості та активізацію особистісного потенціалу (Р. Бернс, А. Маслоу); вітчизняні концептуальні положення розвитку та формування особистості (Б.Г. Ананьєв, А.Г. Асмолов, Г.О. Балл, Л.І. Божович, М.Й. Боришевський, О.Б. Орлов, С.Л. Рубінштейн, І.Д. Бех), дослідження процесу професійного становлення особистості психолога (Г.С. Абрамова, О.Ф. Бондаренко, І.С. Булах, І.В. Дубровіна, В.Г. Панок, Н.І. Пов'якель, Н.В. Чепелева, Т.С.Яценко).

3. Основна мета роботи полягає у експериментальному дослідженні впливу гештальт-терапії на процес особистісного становлення майбутнього практичного психолога.

4. Матеріали експериментального дослідження. Дослідження проводилось серед студентів I-IV курсів спеціальностей «Практична психологія» та «Соціальна педагогіка. Практична психологія» Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Вибірка рандомізована в обсязі 40 студентів. Дослідження проводилося в груповій формі на стандартизованих бланках зі стандартними інструкціями в денний час в аудиторіях ВНЗ. При проведенні дослідження всі випробовувані були спокійні, виявляли помірну цікавість, уважно слухали інструкції, виконували запропоновані завдання. При проведенні дослідження були створені однакові умови, що впливають на результати тестування: вміст тестового матеріалу; складність питань; час, що відводиться на відповіді. Як діагностичний інструментарій були використані наступні методики: «вивчення мотивації навчання у вузі», «мотиви вибору професії», «Опитувальник діагностики типу спрямованості особистості практично-

го психолога» (Т.Н. Данилова), «експрес-діагностика рівня самооцінки».

Після проведення констатуючого експерименту, в результаті статистичної обробки даних, отриманих за чотири методикуми, були отримані відповідні результати рівнів сформованості компонентів особисто-

сті майбутніх практичних психологів. В результаті обробки першої методики «Вивчення мотивації навчання у вузі» за трьома шкалами виявлені домінуючі мотиваційні компоненти. Результати представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Вивчення мотивації навчання у ВНЗ

N= 40

Мотиви навчання у ВНЗ	Кількість студентів	
	Абсолютна кількість	Процентне співвідношення (у %)
Здобуття знань	8	20,4
Оволодіння професією	12	29,8
Отримання диплому	20	49,8

Аналіз статистичних даних, представлених у таблиці 1, показав, що домінуючим у студентів виявляється мотив «отримання диплому» (49,8%), тобто прагнення здобути диплом при формальному засвоєнні знань, що безпосередньо пов'язано з соціально-економічними положеннями сучасного українського суспільства та гострими проблемами працевлаштування за фахом. Лише у незначній кількості опитуваних виявлені прагнення до здобуття знань (20,4%) та

оволодіння професією, а також – сформувати професійно важливі якості (29,8%), що зумовлено бажанням до професійної самореалізації та самоактуалізації майбутніх фахівців у галузі практичної психології.

З метою виявлення домінуючих мотивів вибору студентами професії психолога, що зумовлює ставлення майбутніх фахівців до цієї професії, ми використовували методику «Мотиви вибору професії». Результати представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Визначення мотивів вибору професії

N= 40

Мотиви	Кількість студентів	
	Абсолютна кількість	Процентне співвідношення
Внутрішні індивідуально значущі	8	19
Внутрішні соціально значущі	7	18
Зовнішні позитивні	11	27,5
Зовнішні негативні	14	35,5

Відповідно до даної методики, простежується тенденція домінування у студентів зовнішнього негативного мотиву (35,5%) (тобто невизначеність, відсутність внутрішнього особистісно значущого сенсу вибору професії). Для 27,5% досліджуваних основним виявлено зовнішній позитивний мотив, тобто орієнтація на зростаючу соціальну значущість і разом з нею привабливість професії практичного психолога. Лише у 19% студентів виявлено орієнтацію на самореаліза-

цію внутрішнього потенціалу, на отримання задоволення від процесу професійної діяльності; та у 18% – прагнення професійно зростати, приносити користь людям з метою здобуття соціальної значущості.

З метою виявлення представленості основних типів професійної спрямованості особистості була проведена методика «Опитувальник діагностики типу спрямованості особистості практичного психолога». Результати представлені у таблиці 3.

Таблиця 3

Діагностика спрямованості особистості практичного психолога

N= 40

Тип спрямованості особистості майбутнього практичного психолога	Кількість студентів	
	Абсолютна кількість	Процентне співвідношення
Прагматичний	20	49,3
Егоцентричний	10	24,4
Гуманістичний	6	15,2
Екзистенціональний	4	11,1

У процесі математичної обробки кількісних даних виявлено:

- у 49,3% опитаних домінує прагматичний тип спрямованості, тобто системою домінуючих потреб є плани і успіхи в виконанні особистістю діяльності, інакше кажучи, особистість орієнтується на конкретні результати своєї діяльності, які, в свою чергу, визначають особистісну цінність і значимість.

- у 24,4% – егоцентричний тип спрямованості, тобто цілі, інтереси, потреби особистості носять, переважно, егоїстичний характер і займають центральне місце в ієрархії цінностей. Спілкування з іншими людьми має, як правило, маніпулятивний і споживчий відтінок, характеризується відсутністю справжнього, невідомого інтересу до співрозмовника. Егоїсти

центровані на своїх особистих переживаннях, не здатні вийти за їх межі.

- у 15,2% – гуманістичний тип спрямованості особистості, тобто цілі, інтереси і потреби інших людей набувають першорядного значення. У спілкуванні такі люди толерантні, автентичні, емпатійні.

- у 11,1% – екзистенціональний тип, тобто домінуючою потребою виступає потреба у внутрішній діяльності, яка характеризується високим рівнем самоаналізу, прагненням до самовдосконалення та самореалізації.

Результати експериментального дослідження кількісної оцінки рівня самооцінки представлені в таблиці 4.

Таблиця 4

Визначення кількісного рівня самооцінки особистості

N= 40

Рівень самооцінки	Кількість студентів	
	Абсолютна кількість	Процентне співвідношення
Занижений	16	38,8
Адекватний	11	27
Завищений	14	34,2

За результатами методики видно, що у більшості опитаних спостерігається занижена самооцінка (38,8%), що ускладнює процес формування позитивної Я-концепції особистості, проявляється у невпевненості та труднощах в прояві ініціативи, самостійності, складностах у виборі адаптивної копінг-стратегії поведінки у стресогенних ситуаціях.

5. Висновки. Професія психолога має свою специфіку: він працює з людиною, а це означає, що його особистість є міцним «робочим інструментом», і чим досконаліший цей інструмент, тим успішніший професійний результат. Попередній особистісний розвиток студента є інтелектуальною базою і виступає певним фундаментом для формування професійних якостей, а особливості професії, у свою чергу, впливають на становлення особистості в цілому. Особистісне становлення майбутнього психолога набуває свою специфіку за рахунок реалізації себе в певній діяльності. Ми переконані, що багатосторонність і емоційна насиченість психологічної діяльності змушує психолога детально вивчати себе не тільки як професіонала, але й усі грані своєї особистості.

В результаті теоретико-методологічного аналізу проблеми у сучасній психолого-педагогічній літературі виявлено основні аспекти становлення особистості майбутнього фахівця в галузі практичної психології. Значущість проблеми формування особистості майбутнього спеціаліста зумовлена потребами підготовки високопрофесійного практичного психолога. Аналіз засвідчує, що центральною ланкою системи підготовки практичних психологів має бути особистісна підготовка, яка інтегрує всі інші елементи системи розвитку. Саме орієнтація на особистісне становлення

студентів, на формування їхньої професійної культури та професійної ідентифікації і лежить в основі сучасного підходу до проблеми особистісної підготовки практичного психолога. В результаті аналізу основних компонентів особистості майбутнього психолога нами були зроблені висновки, на підставі отриманих даних про те, що середні показники по всіх параметрах пов'язані: в першу чергу, з хронологічними особливостями сприйняття особою життєвих подій, тобто студенти живуть одним днем, відповідно проблеми самореалізації, працевлаштування для сучасного студента на даний момент не є першорядною життєвою проблемою; більшість студентів не володіють навичками саморозвитку та самореалізації й має занижену самооцінку, що обумовлює невизначеність, відсутність внутрішнього особистісно значущого сенсу вибору професії. Майбутні фахівці в більшій мірі орієнтовані на здобуття диплому при формальному засвоєнні знань, що безпосередньо пов'язано з соціально-економічним положенням сучасного українського суспільства та гострими проблемами працевлаштування за фахом. Все це ускладнює процес професіоналізації та розвитку гармонічної особистості майбутнього практичного психолога, що знижує можливість ефективної професійної самореалізації та самоактуалізації у майбутній практичній діяльності.

6. Перспективами подальших досліджень в даній області виступає впровадження в навчальний процес (у рамках викладання практичних курсів) психокорекційної програми на основі гештальт-терапії, спрямованої на оптимізацію та актуалізацію процесу особистісного становлення майбутнього фахівця у галузі практичної психології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Айви А.Е., Айви М.Б., Саймек-Даунинг Л. Консультирование и психотерапия. Сочетание теории и практики. / А.Е. Айви - Новосибирск, 2007. – С.482.
2. Анциферова Л.И. Некоторые теоретические проблемы психологии личности / Л.И. Анциферова – М.: Вопросы психологии, 2008 - № 1.
3. Гингер С. Искусство контакта / С. Гингер – М., 2009. – С.134.
4. Забродин Ю.М. Подготовка и переподготовка практических психологов в контексте проблем отечественного высшего профессионального образования / Ю.М. Забродин, В.Э. Пахальян – Психология в вузе. – 2009. -№ 2. – С.60.
5. Калина Н.Ф. Вопросник самоактуализации личности / Н.Ф. Калина – Журнал практического психолога. – 2008. - № 1. – С.75 .
6. Кузикова С.Б. Теорія і практика вікової психокорекції: Навч. посібн. - Суми: ВТД «Університетська книга», С.Б. Кузикова 2006. – С.384.
7. Семиченко В. А. Психологія особистості / В.А. Семиченко – К.: Видавець Єшке О.М., 2001. – С.427.
8. Фельдштейн Д.И. Психологія становлення особистості / Д.И. Фельдштейн – М.: Міжнародна пед. академія, 2004. – С.192.
9. Перлз Ф. Гештальт-подход и свидетель терапии / Ф. Перлз – М., 2006. – С.440.

REFERENCES

1. Ayvi, A. E., Ayvi, M. B., Saymek-Dauning, L. (2007). *Konsultirovanie i psikhoterapiya. Sochetanie teorii i praktiki [Counseling and psychotherapy. Theory and practice combination]*. Novosibirsk [in Russian].
2. Antsiferova, L. I. (2008). *Nekotorye teoreticheskie problemy psikhologii lichnosti [Some theoretical problems of personality psychology]*. Moscow: Voprosyi psikhologii [in Russian].
3. Ginger, S. (2009). *Iskusstvo kontakta [The art of contact]*. Moscow [in Russian].
4. Zabrodin, Yu. M. & Pakhalyan, V. E. (2009). *Podgotovka i perepodgotovka prakticheskikh psikhologov v kontekste problem otechestvennogo vysshogo professionalnogo obrazovaniya [Training and retraining practical psychologists in the context of national higher professional education]*. *Psikhologiya v vuze – Psychology at higher educational institutions*, 2, 60 [in Russian].
5. Kalina, N. F. (2008). *Voprosnik samoaktualizatsii lichnosti [Questionnaire of personality's self-actualization]*. *Zhurnal prakticheskogo psihologa – Practical psychologist's journal*, 1, 75 [in Russian].
6. Kuzikova, S. B. (2006). *Teoriia i praktyka vikovoi psikhokorektsii [Theory and practice of age psychocorrection]*. Sumy: VTD "Universytetska knyha" [in Ukrainian].
7. Semichenko, V. A. (2001). *Psikhologhiia osobystosti [Personality Psychology]*. Kyiv: Vydavets Yeshke O. M. [in Ukrainian].
8. Feldshtein, D. I. (2004). *Psikhologhiia stanovlennia osobystosti [Psychology of personality formation]*. Moscow: Mizhnarodna pedahohichna akademiia [in Ukrainian].
9. Perlz, F. (2006). *Geshtalt-podkhod i svidel terapii [Gestalt Approach and therapy witnesses]*. Moscow [in Russian].

А. Г. Мартынюк, А. Б. Варина

ЕМПИРИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОЦЕССА ЛИЧНОСТНОГО СТАНОВЛЕНИЯ БУДУЩЕГО ПСИХОЛОГА СРЕДСТВАМИ ГЕШТАЛЬТ-ТЕРАПИИ

В области психологического образования практических психологов постоянно идет поиск и апробация различных подходов, моделей, концепций работы со студентами, направленных на их личностный рост, формирование навыков эффективной реализации личностного потенциала и на сохранение психологического благополучия. В вузе закладываются основы личностных и профессионально значимых качеств специалиста, которые в дальнейшем обеспечивают профессиональное становление личности в процессе практической деятельности. Кроме того, важной предпосылкой эффективной профессиональной деятельности практического психолога выступает процесс личностного становления. Одним из ведущих методов формирования гармоничной личности специалиста-психолога выступает принцип личностного подхода, который обеспечивают гештальт-технологии.

Ключевые слова: процесс, личностное становление, практический психолог, гештальт-терапия, формирование гармоничной личности, психологическое благополучие, профессиональная деятельность.

A. G. Martyniuk, H. B. Varina

EMPIRICAL STUDY OF THE PROCESS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS' PERSONAL DEVELOPMENT BY MEANS OF GESHTALT-THERAPY

In the field of practical psychologists' psychological education there is a continuous search and testing of various new approaches, models and concepts of work with students aimed at their personal growth, forming the skills of effective realization of personal potential and saving psychological well-being. At higher educational institutions the bases of personally and professionally significant traits of a specialist are formed, which will provide personality's professional becoming in the process of psychological and pedagogical activity. The research proves that the central branch of the system of practical psychologists' training is personality training, which integrates all other elements of the develop-

ment system. It is the orientation at students' personal development, forming their professional culture and identification that form the basis of contemporary approach to the problem of a practical psychologist's personality training. As a result of the analysis of the main components of a future psychologist's personality, we have come to a conclusion that the mean values of all the parameters are connected to chronological peculiarities of individual's perception of life events, that is, students live for a moment, that is why self-realization and recruitment problems are not urgent for a today's student. Most students do not possess the skills of self-development and self-realization and have low self-esteem, which is the reason for uncertainty, lack of inner personally significant sense in choosing future profession. Future specialists are mostly oriented at obtaining a diploma with superficial acquisition of knowledge, which is directly connected to the social and economic state of all Ukrainian society and severe problems of finding job in one's specialty. All these factors make the process of a future psychologist's professionalization difficult, which cuts down the opportunities of their effective professional self-realization and self-actualization in future practice.

Keywords: process, personal development, practical psychology, Gestalt therapy, forming harmonious personality, psychological well-being, professional activity.

Подано до редакції 13.06.14
